

resinin kesinliği bulunmayan bazı versiyonlarını bir makalede yayımlayan Jeffery (*MW*, XXIX [1939], s. 158-162), Kur'an metninde diğer kutsal kitaplardaki gibi sonradan meydana gelmiş değişiklikler olduğunu göstermek için büyük bir çaba harcamıştır. Fakat bütün yazma metinleri, zayıf rivayetleri ve şâz kıraatleri incelemesine rağmen, Arap kabileleri arasındaki lehçe farklılıkları sebebiyle bazı harf ve kelimelerin vahiyle de onaylanan farklı okunuşlarını tesbit etmenin dışında bir sonuca ulaşamamıştır. Bu arada mushaflarla ilgili çalışmalarıyla başlıca kaynağını oluşturmuş, kendi yayımladığı İbn Ebû Dâvûd'a ait *Kitâbü'l-Meşâhif*'in (Kahire 1355; Leiden 1937) isnadındaki zayıflığı kabullendiği halde sahâbilerin ortak çalışmasıyla derlenip resmîlik kazanan mushafa herhangi bir itirazın yapılmayışını görmezlikten gelip söz konusu kaynakta anılan kısmî metinleri "rakip mushaflar" olarak nitelmiştir. Onun bu yaklaşımı temelinde, Kur'an'a "ilk kelimesinden son kelimesine kadar şahsiyetinin etkisinde kalan Muhammed'in kitabı" (*The Qur'an as Scripture*, s. 1) şeklindeki ön yargılı bakışından kaynaklanmaktadır.

Eserleri. 1. *Materials for the History of Text of the Qur'an* (Leiden 1937). Kur'an metninin tarihçesiyle ilgili malzemeyi içeren eserin beraberinde İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin *Kitâbü'l-Meşâhif*'i de neşredilmiştir. 2. *The Foreign Vocabulary of the Qur'an* (Boroda 1938). Kur'an'daki Arapça kökenli olmayan (garîb) kelimeler hakkında alfabetik bir lügat çalışmasıdır. Eser, Feridun Bedreî tarafından *Vâjehâ-yi Dahîl der Qur'an-ı Mecîd* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (baskı yeri yok; 1372). 3. *Index of Qur'anic Verses to the English Part of Materials for the History of the Text of the Qur'an* (Leiden 1951). Müellifin *Materials for the History* adlı eserine ek olarak yayımlanmış, mushafların her birinde mevcut kıraat farklılıklarını süre tertibine göre gösteren geniş bir fihristtir. 4. *The Qur'an as Scripture* (New York 1952). Dört bölümden meydana gelen eserde Kur'an metninin ortaya çıkışı ele alınmakta ve nüzül dönemlerine göre âyetler arasındaki konu ve üslûp farklılıkları üzerinde durulmaktadır. Kitabın sonuna müellifin benzer içerikli bir tebliği ilâve edilmiştir. 5. *Islam, Muhammad and His Religion* (New York 1952). 6. *Muqaddimetân fî 'ulûmi'l-Kur'an* (Kahire 1954). Müellifi meçhul *Kitâbü'l-Mebânî li-nazmi'l-me'ânî* ile İbn Atıyye el-Endelüsî tefsiri-

nin (*el-Muharrerü'l-vecîz*) mukaddimelelerini ihtiva eden bir neşirdir. Jeffery, özellikle ikinci eserin mukaddimesinin pek çok yerini tahrif ettiği ve önemli hatalar yaptığı gerekçesiyle birçok ilim adamının tenkidine maruz kalmıştır (*DîA*, XIX, 339). 7. *Qur'an Selections* (New York 1958). Müellifin Kur'an'dan seçtiği bazı sûrelerin İngilizce çevirisidir. 8. *A Reader an Islam* (The Hague 1962). Çeşitli İslâmî kaynaklardan yapılmış seçmelerin tercümesidir. Arthur Jeffery'nin çoğunluğu *The Muslim World* dergisinde çıkan Kur'an araştırmalarıyla ilgili çok sayıda makalesi de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Arthur Jeffery, *The Qur'an as Scripture*, New York 1952, s. 1, 5; a.mlf., "A Variant Text of the Fatiha", *MW*, XXIX (1939), s. 158-162; Patrick O'Hair Cate, *Each Other's Scripture: The Muslims' Views of the Bible and the Christians' Views of the Qur'an* (doktora tezi, 1974), The Faculty of the Hartford Seminary Foundation, s. 237-249; Mohammad Khalifa, *The Sublime Qur'an and Orientalism*, New York 1983, s. 50-58; Tallâl Abdullah Mellûş, *Takvîmü cehdî'l-müsteşrik Ârsûr Cîfîrî fî tahkîkihi li-muqaddimetî Kitâbi'l-Mebânî li-nazmi'l-me'ânî* (yüksek lisans tezi, 1409/1989), Câmîatü İmâm Muhammed b. Süüd el-İslâmiyye, s. 10-24; Seyyid Muhammed Bâkir Hücceî, *Pejâhesi der Târîh-i Kur'an*, Tahran 1368 hş., s. 18-19; D. S. Margoliouth, "Some Addition to Professor Jeffery's Foreign Vocabulary of the Qur'an", *JRAS* (1939), s. 53-61; C. C. Torrey, "Jeffery's Foreign Vocabulary of the Qur'an", *MW*, XXIX (1939), s. 359-363; J. S. Badeau v.dğr., "Arthur Jeffery - A Tribute", a.e., L/1 (1960), s. 49-54; İsmail Cerahoğlu, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, XXXI (1989), s. 111; Mohammad A. Chaudhary, "Orientalism on Variant Readings of the Qur'an: The Case of Arthur Jeffery", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, XII/2, Herndon 1995, s. 170-184; Abdülhamit Birşik, "İbn Atıyye el-Endelüsî", *DîA*, XIX, 339.

RIZA KURTULUŞ

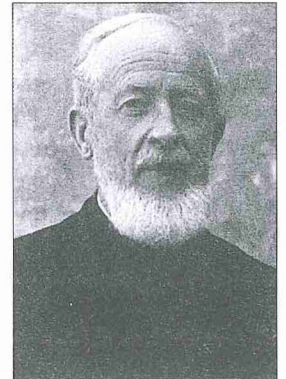
JERPHANION, Guillaume de
(1877-1948)

Anadolu hakkında yayınları olan
Fransız misyoneri.

Güney Fransa'nın Var ili sınırları içindeki Pontevés şatosunda dünyaya geldi; babası Baron Frank de Jerphanion'dur. Koyu Katolik bir aileye mensup olup anne tarafından dedesi Amiral de Lyle-Taulane gibi denizci olmak hevesiyle Manş denizindeki İngiltere'ye ait Jersey adasında Fransa'dan çıkarılan Cizvitler'in kurdukları deniz okuluna girdiyse de bir süre sonra dinî temayülleri sebebiyle bu okulu ya-

rım bırakarak Cizvit rahibi olmayı tercih etti. Rahip olduktan sonra Marsilya'da iki yıl daha eğitim gördü. 1903 yılında, Cizvit tarikatının prensiplerini yaymak ve özellikle Gregoryen mezhebine mensup Ermeniler'i Katolik yapmak üzere Anadolu'ya gönderilerek Tokat'taki Katolik kolejinde görevlendirildi.

Tokat'ta Türkçe ve Ermenice'yi öğrenen Jerphanion 1911'de rahip Joannes Gransault ile tanıştı ve onun aracılığıyla izin alarak Ürgüp çevresinde esas görevi dışında arkeoloji-sanat tarihi araştırmalarına başladı. Jerphanion'un bu araştırmalarına adı açıklanmayan, fakat büyük ihtimalle annesi olan varlıklı bir kadınla Fransız coğrafya kurumu maddî destek sağlamıştır. Ürgüp dolaylarında araştırmalar yaparken bir taraftan da öğrencilerinden bir Ermeni'nin rehberlik ve yardımcılığıyla Kayseri-Samsun bölgesinin haritasını çıkardı ve bunu dört pafta halinde yayımladı (*Carte du Bassin Mōyen du-Yyechil Irmaç*, Paris 1913). Bu haritalarla, Alman coğrafyacısı Heinrich Kiepert'in Anadolu ve yine Alman subay-haritaları W. von Diest'in Kuzey Anadolu haritalarını tamamlamıştır. Jerphanion bu çalışmalarıyla muhtemelen Fransız genel kurmayının isteğini de karşılamıştır. Ertesi yıl ise yanına Mekteb-i Sanâiyi'de resim öğretmeni olan İsviçreli Ernest Mamboury'yi alıp Kapadokya bölgesindeki tuf kayalara oyulmuş kilise ve manastırların iç yüzeylerindeki freskoların sulu boya kopyalarının çıkarılmasını sağladı. Ayrıca Orta Anadolu'daki araştırmalarında rastladığı bazı İslâmî Türk eserlerini de inceledi. Bastırdığı kitabı Beyrut Katolik Enstitüsü hazırlamaya teşebbüs etti ise de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla girişim sonuçsuz kaldı. Ancak savaştan çok sonra Fransa'nın Suriye-Lübnan Yüksek Komiserliği Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Servisi kitabı dört cildi metin, üç cildi levhalar olmak üzere yedi cilt halinde bastırıldı

Guillaume de
Jerphanion

JERPHANION, Guillaume de

(*Les églises rupestres de Cappadoce*, Paris 1925-1942). Basımı on yedi yılda tamamlanan ve Kapadokya bölgesi hakkındaki bütün araştırmalara kaynak teşkil eden bu büyük eserde bazı Türk yapılarına da yer verilmiştir. 1915'te askere alınan Jerphanion, Çanakkale'ye çıkarma yapmaya çalışan Fransız kuvvetlerinin kumandanlık karargâhında tercüman ve haritacı olarak görevlendirildi. Bu sırada dostluk kurduğu General H. E. Gouraud'nun savaştan sonra Suriye-Lübnan yüksek komiserliğine getirilmesi kitabının basılmasını sağlamıştır. Jerphanion, Çanakkale seferinin başarısızlığa uğraması üzerine önce posta kontrol (sansür) daire-sinde, sonra da bir Ermeni gönüllü birli-ğinin hazırlanması münasebetiyle Port Said'de ve ardından Kıbrıs'ta görevlendi-rildi.

Vatikan'da Pontificio Istituto per gli Studi Orientali'yi kurmaya karar veren Papa XV. Benoit'nin isteği üzerine Fran-sa hükümeti tarafından özel görevli ola-rak seçilen Jerphanion 1917 sonbaharın-da burada kurslara başladı. Bu arada bir taraftan Göreme ve yöresi hakkındaki bü-yük eserinin metnini hazırlarken bir tar-aftan da çeşitli konularda kitap ve ma-kale yayımlamayı sürdürdü. 1921'de bı-raktığı ilmî malzemeyi toplamak üzere Fransız ve İngiliz işgali altındaki İstan-bul'a gitti. 1925'te Ankara'da inceleme-lerde bulundu. 1926 yılı Kasım ile 1927 Eylülünde buradaki Klemens (Klementios) kilisesi harabelerinde kazı yaptı ve arka-daşı W. Zorer'e kalıntıların rölevelerini çizdirdi; fakat sonunda kazı durduruldu. Tekrar kazı izni almak için başvuruda bu-lunduysa da o yıllarda "müzeler genel müdürü olan Mübarek Galip Bey'in Maarif Vekâleti ile bağlantı kurarak sağlaya-bildiği çok kısa süreli bir araştırma izniyle yetinmek zorunda kaldı. Ankara hakkın-daki araştırmalarının sonuçlarını daha sonra Amasya'daki bazı camiler, bir Ro-ma köprüsü ile kaya mezarları, Amasya-Sivas yolu üstündeki kervansaraylar, To-kat'ın Selçuklu eserleri, Sivas'ın Selçuklu ve diğer dönemlere ait eserleri, Payas ci-varında Sultan Hanı, Kayseri Kalesi ve Ka-leci Kalesi hakkındaki makaleleri ile bir-likte neşretti (*Mélanges d'archéologie anatolienne*, I-II, Beyrouth 1928). Ayrıca Ankara Kalesi'ni çok ayrıntılı biçimde in-celeyip burçlarının ve çeşitli bölümlerinin fotoğraflarıyla beraber rölevelerini de bu kitap içinde yayımladı. Bu eser günümüz-de hâlâ Ankara Kalesi hakkında yapılmış en iyi çalışma olarak bilinmektedir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Fran-

sa'ya gidip Lyon'da ders veren Jerphan-ion 1946'da Roma'ya döndü ve 22 Ekim 1948'de öldü.

Jerphanion'un Türkiye'deki çalışmaları sırasında çektiği, fakat çok azını yayımladığı yüzlerce fotoğraf ancak ölümünün ellinci yıl dönümü (1997) vesilesiyle Ro-ma'da düzenlenen bir sergide gün ışığına çıkmış ve bunların büyük bir kısmı yine aynı yıl V. Ruggieri tarafından onun hakkında çıkarılan bir kitapta yer almıştır (bk. bibl.). Çoğu Sivas, Tokat, Amasya ve Kayseri bölgelerine ait olan ve tarihî eserlerin yanı sıra günlük hayatı, insan tipleri ve giyimlerini de yansıtan bu resimler birer belge niteliğindedir; özellikle bunlardan Tokat'ta vuku bulan büyük bir yangının fotoğrafı dikkate değer. Jerphanion, hakkında hiçbir şey yazmadığı İstanbul'da da fotoğraflar çekmiştir. Bazı tanınmış semtleri harabeye çeviren bir yangından sonra çekilen bir fotoğraftaki Aksaray'da yonca yaprağı kavşağın yerin-de olduğu anlaşılan ve bugün artık hiçbir izi kalmayan yanık bir caminin görüntü-sü mimari açıdan çok önemlidir.

Guillaume de Jerphanion, Anadolu hıristiyan arkeolojisinin bir uzmanı olmak-la birlikte Türkiye'nin geniş bir kesiminin haritasını çıkarmış, birçok yerleşim merkezinin tarihî adını tesbit etmiş ve bazı İslâmî Türk eserlerinin yaklaşık 100 yıl önceki durum ve özelliklerini ortaya koymuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akîkî, *el-Müsteşriku'n*, Kahire 1980, III, 301; V. Ruggieri, *Guillaume de Jerphanion et la Turquie de jadis*, Roma 1997; P. Goubert, "Missionnaire et savant: P. Guillaume de Jerphanion, membre de L'Institut de France (1877-1948)", *Byzantion*, XX, Bruxelles 1950, s. 389-396; R. Dussaud, "Le R. P., Guillaume de Jerphanion (1877-1948)", *Syria*, XXVII, Paris 1950; Semavi Eyice, "P. Guillaume de Jerphanion ve Ankara Kalesi", *Ankara*, II/5, Ankara 1993, s. 9-31.

 SEMAYI EYİCE

JOHNSTONE, H. A. Munro Butler
(1837-1908)

Türk dostu
İngiliz milletvekili, yazar.

İskoç asıllı olup Edinburg'da dünyaya geldi. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Oxford Üniversitesi'nde tamamladı. 1862-1878 yılları arasında İngiliz Avam Kamarası'nda Muhafazakâr Parti'den Canterbury milletvekili olarak bulundu. 1856'da İngiliz diplomat ve yazar David Urquhart'ın Osmanlı Devleti'nin lehinde faali-

yet göstermek üzere kurduğu Foreign Affairs Committee'nin faal bir üyesi oldu ve parlamentoda yaptığı konuşmalarda daima Türkler'i savundu. 17 Ekim 1908'de öldü.

1875'te Rusya'nın kıskırtması sonucu çıkan Bulgar isyanı Osmanlı Devleti tarafından kısa süre içinde bastırılmıştı. İsyanın bastırılması Avrupa'ya Türkler'in Bulgarlar'a katliam uyguladığı şeklinde yansıdı. Bu propagandanın başını Liberal Parti başkanı William Gladstone çekmekteydi. Gladstone, 1876'da yayımladığı *Bulgarian Horrors* adlı bir broşürde hayalî dehşet sahneleri çizerek fanatik hıristiyanları tahrik ediyor ve Batı ile Rusya'nın birleşip Türkler'i Avrupa'dan atmaları gerektiğini ileri sürüyordu. Gladstone'un, rakibi Başbakan Benjamin Disraeli'ye karşı seçim kozu olarak kullandığı Bulgar meselesi büyük çapta destek gördü ve sözde mazlumlar için yardım sandıkları kuruldu. Bu ortamda Gladstone'a en sert tepkiyi Johnstone gösterdi ve kendisine iddialarını reddeden bir açık mektupla cevap verdi (*Bulgarian Horrors and the Question of the East. A Letter Addressed the Right Honourable W. E. Gladstone M. P.*, London 1876). Mektup aynı yıl *Les Horruers bulgares* adıyla Fransızca olarak İstanbul'da da basıldı; Türkçe tercümesi ise *Vakit* gazetesinde çıktı (14-18 Teşrinisânî 1292 [26-30 Kasım 1876]).

Johnstone mektubunda Gladstone'un hunhar, vahşi, zalim, barbar gibi sıfatlarla çizdiği Türk imajını reddediyor, aksine Türkler'in dürüstlük, temizlik, fazilet, merhamet, hoşgörü gibi üstün meziyetlere sahip olduklarını söylüyordu; katliam ve mezalim iddialarını ise güvenilir kaynaklardan edindiği bilgi ve belgelerle çürütüyordu. Bu küçük yayının hemen ardından kapağında Türk bayrağı bulunan *The Turks: Their Character, Manners and Institutions* adlı eserini çıkardı (London 1876). Burada da selâmlaşmadan aile hayatına, temizlikten adalet müessesesine kadar örf ve âdetlerini ele aldığı Türkler'in Avrupalılar'la mukayese edilemeyecek kadar üstün fazilet ve değerlere sahip olduklarını savunuyordu. Johnstone, Batı'nın devamlı bir şekilde Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasını, daha önce yayımladığı *The Eastern Question* adlı eserinde de (London 1875) dile getirdiği gibi bunu Haçlı seferlerinin devamı olarak nitelendirmiştir. Kendisi de Urquhart gibi Türkler'in dinlerinden ve örflerinden tâviz vermeden yaşamalarını ve Avrupa'nın önerdiği reform planlarını kabul etmemelerini istiyordu. Zira Osmanlı'nın